

Tasavvufî Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Psiko-Sosyal Nedenler

Muammer CENGİL

Dr., Gazi Ü. Çorum İlahiyat Fakültesi

muammercengil@hotmail.com

Özet

Din gerçeğini insandan ve toplumdan soyutlayamadığımız gibi, mistik düşüncüyü de ondan ayrı düşünemeyiz. Biz de bu gerçekten hareketle bu çalışmamızda "Tasavvufî yaşantıya yönelmede etkili olan psiko-sosyal nedenler"i ortaya koymaya çalıştık. Tasavvufun temelinde dini-mistik duygu ve eğilimin olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla tasavvufî yaşantıya yönelmede etkili olan nedenleri bu ana tema etrafında ele almak en uygun bir yaklaşımdır. Biz de bu çalışmamızda SPSS istatistik programını kullanarak Çorum ilinde ikamet eden 101 denek üzerinde tasavvufî yaşantıya yönelmede etkili olan bu psiko-sosyal nedenleri ortaya koymaya çalıştık.

Giriş

Tasavvufî yaşantı, toplumsal bir değer olan dinin, mistik yorumunu esas alan ve öncelikle insanların ruhani ihtiyaçlarına cevap bulma iddiasında olan bir harekettir. Dini inanış ve yönelimler nasıl tarihin derinliklerine kadar uzanmakta ise, dini inanış ve yönelişlerin bir tezahürü ve yolu olan mistik inanış ve yaklaşımlar da o kadar eski bir tarihe sahiptir. Çünkü, din gerçeğini insandan ve toplumdan soyutlayamadığımız gibi, mistik düşüncüyü de değişik boyutlarıyla yine ondan ayrı düşünemeyiz.¹ Deruni duygulara meyilli ve uygun bir psikolojik yapıya sahip olan insan, uygun bir zemin bulduğu zaman mistik düşünceye ilgi duymakta, ona bağlanmakta, kurtuluş o yolda aramaktadır.² Mistisizmde amaç Allah'a yahut ideal edinilen şeye ulaşmak, kendini aşarak Allah'la bir olmaktır. Mistik, dünyaya ait olandan sıyrılıp Allah'a varma ve onda yokolma şuuruyla yaşar. Mistikler yaşadıkları bu hâllerini kendileri de izah edememektedirler. Bu nedenle yeterince tanımlanamazlık, ifade edilemezlik özelliğinin, mistiğin şuur dünyasındaki karakteristik özellikler-

1 Erhan Yetik, *Tarikatlar ve Dinî Hayat*, Samsun 1996, s. 4, 7.

2 Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1995, s. 91.

den biri olduğu, bu konuda araştırma yapan psikologlar tarafından kabul edilmektedir. Örneğin William James mistiğin tam olarak anlaşılamayacağını şu şekilde ifade etmektedir: “Bir kimse bir senfoninin değerini bilmek için müzik kulağına sahip olmalı. Bir aşığın durumunu anlamak için bizzat kendisi sevgi içinde olmalı, Gönül ya da kulağa sahip olmadan müzisyeni ya da aşığı izah edemeyiz, hatta onu anlam-sız sayarız. Mistiğin tecrübelerine karşı da pek çoğumuz aynı şekilde yetersiz durumdayız”. Bu nedenle bu konuyu araştırarak psikologlar sadece gözlemler ve mistiklerin açıklamaları ile yetinmektedirler.³

Bu açıklamalardan sonra Tasavvufu da İslâm kültüründe vücut bulan “İslâm Mistisizmi” olarak ifade edebiliriz.⁴ Burada üzerinde durulması gereken husus ise “Tasavvuf” ile “Mistisizmin” birbirinden ayırılmasıdır. Nitekim tasavvufi alan ile mistik alan arasını karıştırmak bugün en çok yapılan hatalardan biridir. Tasavvufun mahiyet itibarıyla mistisizmle uzlaşması mümkün değildir. Herneka-dar eski mistikler tasavvufi alan ile alakadar olmuşlarsa da bugünkü manasıyla mistisizmin tasavvufu hiçbir ortak yönü bulunmamaktadır.⁵ Ayrıca burada şunu da belirtmek gerekir ki mistik düşünceler açısından dünya düşünce tarihine bir göz atıldığında pek çok ülkede bunun örneklerini bulmak mümkündür. Fakat dinler ve sistemlerin ortak özelliklerinden bir tanesinin mistisizm olması, bütün mistik cereyanların aynı olmasını gerektirmez. Mistisizm her dinin temel felsefe-si doğrultusunda gelişme göstermiş, dolayısıyla da mistik akımlar arasında fark-lar meydana gelmiştir.⁶

Tasavvufun kelimesinin gerek kökü, gerekse tarifi üzerinde farklı görüşler mevcuttur. Tasavvuf kelimesi, yün giymek,⁷ suffa ashâbı gibi yaşamak, saf olmak, ilk safta bulunmak,⁸ gibi pek çok anlamlara gelmektedir. Tasavvufun bir ruh ha-yatı olması ve tarifi yapanların aslında kendi ruh yaşayışlarının tarifini yapmış ol-malarından dolayı tarifi üzerinde de tam bir birliktelik yoktur. Bu bağlamda tasav-vuf kutsal olanı kavramak, kutsal olana ulaşmak, ve daima hak ile birlikte olmak⁹ diye tanımlanabilir. Fakat en yalın şekliyle tasavvufu, Kur’an-ı Kerim’i Hz. Resu-lüllah (s) gibi yaşamaya çalışmaktır¹⁰ diye tarif etmek mümkündür.

3 Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Samsun 1993, s. 114.

4 Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İstanbul 1979, s. 63.

5 Mustafa Tahralı, “Fransız Müslüman Abdülvâhid Yahyâ (Rene Guénon)ın Eserinde Tasavvuf ve Mistisizm Farkı”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 10, Sayı: 4, Ekim 1981, s. 27.

6 Rene Guénon, *İslam Manevîyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış*, çev; Mahmut Kanık, İstanbul 1989, s. 33-34; Kara, *age.*, s. 15.

7 Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lûmâ*, Bağdat 1960, s. 47; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s. 689.

8 Ali b. Osman el-Hucviri, *Keşfu'l-Mabciûb: Hakikat Bilgisi*, çev; Süleyman Uludağ, İstanbul 1982, s. 111.

9 Feriduddîn Attâr, *Tezkiretü'l-Evlîyâ*, çev; Süleyman Uludağ, İstanbul 1991, s. 307.

10 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 696. Tasavvufun farklı tanımları için bk. Abdülkerim Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, çev; Süleyman Uludağ, İstanbul 1991, s. 111 vd.

Tasavvufî düşüncenin menşei ile ilgili olarak da farklı düşünceler mevcuttur. Tasavvufun hem ilim hem de hâl olarak İslâm düşüncesinde mevcut olmadığını, sonradan yabancı kültürlerden idhal edilen fikirlerle gelişip islâmileştiğini¹¹ iddia edenler olduğu gibi tasavvufu ve mutasavvıfları metheden, onların harikulade hâllerinden bahseden ve bu ilmin İslâm'la uyuştuğunu iddia edenler de olmuştur.¹² Biz bu tartışmaları bir yana bırakarak bu çalışmamızda hem psikolojik hem de sosyolojik bir vakıa olan ve asırlardır İslâm toplumunda varlığını sürdüren ve din psikolojisinin araştırma alanları içerisinde önemli bir yere sahip olan tasavvufî yaşantıya¹³ yönelmede etkili olan psiko-sosyal nedenleri ortaya koymaya çalıştık. Nitekim tasavvufî yaşantı psikolojik yaklaşımlarla ele alınıp incelenmeye çok müsait bir yapıya sahiptir ve bu alandaki çalışmaların din psikolojisine oldukça anlamlı katkılar sağlayacağı muhakkaktır.¹⁴

Tasavvufun temelinde dini-mistik bir duygu ve eğilimin olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla onu, başka ferdi, toplumsal veya tarihi bir olgu veya gerçekliğe indirgemeye kalkışmak doğru bir yaklaşım tarzı değildir. Bununla birlikte tasavvufî düşünceyle ilgili tarihi panorama bize göstermektedir ki tasavvufun ortaya çıkışı bu temel dini-mistik duygu yada eğilimin tarihi, sosyal, psikolojik, kültürel, siyasal, ekonomik vb. etkenlerle sürekli olarak beslenmesi suretiyle vuku bulmuş ve ferdi (psikolojik) ve toplumsal (sosyolojik) bir varlık olarak olay toplumda bu hâliyle olgusal bir gerçeklik kazanmıştır.¹⁵

Bu manada tasavvufu, hakikate ermede aciz bir yapıya sahip olan insanın eksikliklerini giderme isteğine bağlı olarak ortaya koyduğu psikolojik kökenli bir ürün olarak görmek mümkündür. Fakat bu eksiklik aşağılık kompleksiyle izah edilebilecek bir eksiklik olmayıp, nefs-i emmare'nin¹⁶ nefs-i levvame¹⁷ ile mücadelesi sonucu nefs-i mutmainne'ye¹⁸ ulaşarak giderilen bir eksikliktir. Ayrıca tasavvufî yaşantının küçük yaşlardaki kutsal bir yaratıcıya inanma ihtiyacının, ileriki yaşlarda dini yaşayışta derûnleşme isteğinin bir vasıtası olarak ortaya çıkan bir eğilim olduğu da söylenebilir.

Tasavvufî yaşantıya yönelmede etkili olduğu düşünülebilecek bir diğer sebep de insanın güven ve emniyet içinde olma isteğidir. Nitekim sürekli günlük hayatta ölüm ve ahiret gerçeğiyle karşılaşan insan iyi bir kul olarak ahiret haya-

11 İslam Tasavvufuna tesir eden dış tesirlerle ilgili görüşler için bk. Ebu'l-Alâ Afî, *Tasavvuf, İslâm'da Manevî Hayat*, çev. Ekrem Demirdi, Abdullah Kartal, İstanbul 1996, ss. 71-76.

12 Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara 1991, s. 13.

13 Kerim Yavuz, "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", *AÜİF Dergisi*, S. 5, Erzurum 1982, s. 93.

14 B. Ziya Egemen, *Din Psikolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1952, s. 20.

15 Ünver Günay, A. Vehbi Ecer, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Kayseri 1999, ss. 289-290.

16 Kötülüğü emreden, eksiklik ve aczini görmezlikten gelen nefis.

17 Aczinin farkında olan nefis.

18 Olgunlaşmış nefis.

tunda güven ve selamete erebilmek için tasavvufi yaşantı vasıtasıyla derûnî bir dinî hayata yönelmektedir.

Ayrıca dinin onaylamadığı bir yaşantıya sahip kişilerde suçluluk psikolojisiyle tasavvufa yönelme söz konusu olabilmektedir. Böylece günahkar olduğuna inanan kişi günahlarından arınmanın bir vasıtası olarak derûnî bir dinî hayatın yaşandığı tasavvufa yönelmektedir. Dini yaşayışta derûnîleşme isteğine toplumsal hayattaki olumsuzluklara karşı tepki gösterme ihtiyacı da eklenince aynı düşüncedeki insanların biraraya gelmesiyle tasavvufi yaşantı kolektif bir form alarak sosyolojik bir karakter kazanmaktadır.

Bu şekilde derûnî bir dinî hayat yaşama arzusuyla bir araya gelen insanların oluşturmuş olduğu tasavvufi topluluklar ekonomik, hukukî veya diğer sosyal kurumlar çerçevesinde her zaman mümkün olabilecek ferdî mağduriyetlerin ve ızdırapların dindirildiği yerler olmaları hasebiyle fonksiyonlarını genişletmişler ve psiko-sosyal özel ihtiyaçların tatmin edilme ortamları olmuşlardır.¹⁹

Ayrıca tasavvufi topluluklar toplumda birer resmi olmayan din eğitimi kurumları olarak da fonksiyon icra etmişlerdir. Tasavvuf ilmi, İslâm'ın ruhi cephesine talip olmuş ve müslümanları bu yönüyle eğitmeye gayret etmiştir.²⁰

Biz de bu çalışmada uygulamış olduğumuz anketten elde ettiğimiz verilerin istatistiksel analizleri ışığında tasavvufa yönelmede etkili olan psiko-sosyal nedenleri ortaya koymaya çalıştık.

A. Araştırmanın Problem ve Alt Problemleri

Araştırmamızın temel problemi tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan psiko-sosyal nedenlerin neler olduğudur. Bu temel problemimize bağlı olarak şu alt problemler araştırılacaktır.

1. "Bir takım manevî olaylar yaşama" ile "tasavvufi yaşantı hakkında bilgilendirilme" neticesinde tasavvufi yaşantıya yönelenlerin genel oranı yüksek midir?
2. "Sosyal çevre edinmek ve bir gruba ait olma isteğiyle" tasavvufi yaşantıya yönelenlerin oranı diğer sebeplerden dolayı tasavvufi yaşantıya yönelenlerden düşük müdür?
3. Tasavvufi yaşantıdan önce ibadetlere karşı ilgisiz kalan kişilerin, tasavvufi yaşantıyı benimsedikten sonra ibadet durumlarında bir artış olmakta mıdır?
4. "Eşin isteğiyle" tasavvufi yaşantıya yönelmede kadınların oranı erkeklerden daha fazlı mıdır?
5. "Sevilen bir yakının ölümü" olayından dolayı tasavvufi yaşantıya yönelmede yaş faktörü önemli midir?

19 Niyazi Usta, *Menzil Nakşiliği, Sosyolojik Bir Araştırma*, Ankara 1997, ss. 38-46.

20 Şakir Gözütok, *Tasavvuf'ta Şahsiyet Eğitimi*, İstanbul 1996, s. 159.

6. Tahsil durumu yüksek olan kişilerde “bilgilendirilme yoluyla” tasavvufa yönelme tahsil durumu düşük kişilere oranla daha fazla mıdır?

B. Hipotezler

Araştırmamızın hipotezler kısmı aşağıdaki şekilde düzenlenmiş olup, bu hipotezler bulgular bölümünde test edilmeye çalışılmıştır.

1. Tasavvufi yaşantıya yönelmede “Bir takım manevi olaylar yaşama” ile “tasavvufi yaşantı hakkında bilgilendirilme” durumu yüksek bir orana sahiptir.

2. Tasavvufi yaşantıya yönelmede “Sosyal çevre edinmek ve bir gruba ait olma isteği” düşük bir orana sahiptir .

3. Tasavvufi yaşantıdan önce ibadetlere karşı ilgisiz kalan kişilerde, tasavvufi yaşantıyı benimsedikten sonra ibadet durumlarında bir artış olmaktadır.

4. “Eşin isteğiyle” tasavvufi yaşantıya yönelmede kadınların oranı erkeklerden daha fazladır.

5. Tasavvufi yaşantıya yönelmede “Sevilen bir yakının ölümü” olayı 25-40 yaş grubunu, 18-25 yaş grubundan daha fazla etkilemektedir.

6. Tahsil durumu yüksek olan kişilerde “bilgilendirilme yoluyla” tasavvufa yönelme tahsil durumu düşük kişilere oranla daha fazladır.

C. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Çorum ilinde ikamet eden ve tasavvufi bir yaşam tarzını tercih eden kişilere uygulanan anket sonuçlarını ihtiva etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmadan ortaya çıkacak sonuçlar sadece bu kişiler ve ankette sorulan sorularla sınırlıdır.

D. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini, Çorum ilinde bulunan ve tasavvufi bir yaşam tarzını tercih eden kişiler oluştırmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, Çorum ilinde ikamet eden ve kendilerine tasavvufi bir yaşam tarzını seçen 18 ile 40 yaşları arasındaki kadın ve erkeklerden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen toplam 100 kişi oluştırmaktadır.

Araştırmanın örnekleme olarak Çorum ilini seçmemizin sebebi, adı geçen ilde ikamet etmemiz nedeniyle örnekleme grubuyla daha rahat görüşebilme ve onları gözlemleyebilme olanağına sahip olmamızdan dolayısıdır. 18 ile 40 yaş grubu arasını tercih etmemizin sebebi ise araştırmamızın bağımlı değişkenlerinden biri olarak bu yaş grubunu ve bu dönemin (son ergenlik dönemi ve yetişkinlik döneminin di-

ne yönelmede kendine has ve birbirinden belirgin bir şekilde farklılaşan özelliklerinin) tasavvufi yaşantıya yönelmedeki etkisini ölçmeyi amaçlamamızdır.²¹

E. Araştırmada Yöntem ve Bilgilerin Analizi

Araştırmada ankete dayalı olarak bilgi toplama yöntemini tercih ettik.²² Anket sorularını²³ hazırladıktan sonra anket metnini uzman görüşlerine sunduk. Daha sonra soruları bir ön gruba uygulayarak bu uygulamada anlaşılamayan, eklenmesi veya çıkarılması tavsiye edilen soruları tespit ettik. Belirtilen öneriler doğrultusunda anket formunda ilgili değişiklikleri yaptıktan sonra tekrar uzman görüşüne başvurarak ankete son hâlini verip denek grubuna yeniden uyguladık. Sorular hazırlanırken bağımlı ve bağımsız değişkenleri araştırmamızın temel problemine cevap bulmamıza yardımcı olacak şekilde belirledik.

Uygulamış olduğumuz anketlerden elde ettiğimiz verileri SPSS Programına yükleyerek elde edilen bulguları tablolar hâlinde sunduk. Daha sonra bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında çapraz tablolar oluşturularak burada chi-kare testi sonuçlarına göre aradaki ilişkinin anlamlı olup olmadığına bakarak tabloları yorumladık. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar ise tarafımızdan okunarak titizlikle değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

1. Cinsiyet Durumları:

Tablo-1. Cinsiyete Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
Erkek	52	51,5
Kadın	49	48,5
Toplam	101	100,0

21 Araştırmamızın bağımlı değişkenlerini cinsiyet, yaş, medeni durum, tahsil durumu ve ekonomik gelir durumu oluşturmaktadır. Araştırmamızın bağımsız değişkenini ise tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler oluşturmaktadır.

22 Anket metodu din psikolojisi çalışmalarında çokça kullanılan bir metod olması, uygun durumlarda geniş bir gruptan çok miktarda veriyi kısa zamanda kolayca toplama imkanı vermesi, herkese aynı şekilde sunulurken bir örnekliğin sağlanması, gizlilik garantisi ve inandırıcılığının daha yüksek olması gibi nedenlerden dolayı tercih edilmiştir. Anket metoduyla ilgili geniş bilgi için bk. Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara 1986, s. 192.

23 Anket sorularının bir kısmı Yetik tarafından yapılmış olan "Tarikatlar ve Dini Hayat" isimli çalışmadan uyarlanmış, diğer kısmı ise araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

Araştırmamıza katılan denek grubunun %51'i erkek, %48,5'i ise kadın deneklerden oluşmaktadır. Bu durum araştırmamıza katılan kadın ve erkeklerin birbirlerine yakın oranda olduğunu göstermektedir.

2. Yaş Durumları:

Tablo-2. Yaşa Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
18-25 yaş	51	50,5
25-40 yaş	50	49,5
Toplam	101	100,0

Yaş durumuna göre baktığımızda araştırmamıza katılan deneklerin %50,5'inin 18-25 yaş grubunda, %49,5'inin ise 25-40 yaş grubunda olduğu görülmektedir.

3. Medeni Durumları:

Tablo-3. Medeni Durumlarına Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
Evli	52	51,5
Bekar	49	48,5
Toplam	101	100,0

Tablo-3'e baktığımızda medeni durumlarına göre deneklerin dağılımının şu şekilde olduğu görülmektedir: %51,5'i evli, %48,5'i ise bekar.

4. Tahsil Durumları:

Tablo-4. Tahsil Durumuna Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
İlköğretim	38	37,6
Ortaöğretim	16	15,8
Üniversite Öğrencisi	26	25,7
Üniversite Mezunu	21	20,8
Toplam	101	100,0

Araştırmamıza katılan deneklerin tahsil durumları Tablo-4'de de görüldüğü gibi şu şekildedir: %37,6'sı ilköğretim mezunu, %15,8'i ortaöğretim mezunu, %25,7 üniversite öğrencisi ve %20,8 de üniversite mezunudur. Örneklem grubumuzu oluşturan deneklerin %62,3'ü lise, üniversite öğrencisi ve üniversite mezunlarıdır. Bu durum tasavvufî düşünceye yönelenlerin daha ziyade eğitim ve

kültür düzeyleri düşük kimseler olduğu yolundaki önyargıyı çürütmektedir.

5. İş Durumları:

Tablo-5. İş Durumuna Göre Dağılımı

Seçenekler	Sayı	%
Ev Hanımı	21	20,8
Şu an işsizim	16	15,8
Ticarette uğraşıyorum	20	19,8
Kamu/Özel Teşekkül	23	22,8
Toplam	80	79,2
Boş	21	20,8
Genel Toplam	101	100,0

Araştırmamıza katılan deneklerin %20,8'i ev hanımı, %15,8'i işsiz, %19,8'i ticarette uğraşıyor, %22,8'i kamu ya da özel sektörde çalışmaktadır. Deneklerin %21'i ise bu alanı boş bırakmıştır. Bu alanı boş bırakanların tamamı üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır.

6. Ekonomik Durumları:

Tablo-6. Gelir Düzeylerine Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
Çok Düşük	2	2,0
Düşük	9	8,9
Orta	61	60,4
Orta Üstü	29	28,7
Toplam	101	100,0

Araştırmamıza katılan denek grubunun gelir düzeyleri açısından dağılımı şu şekildedir; %2,0'ı çok düşük, %8,9'u düşük, %60,4'ü orta, %28,7'si ise orta üstü bir gelir seviyesine sahiptir.

7. Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan

Sebeplere Göre Durumları:

Tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan nedenler Tablo-7'de görüldüğü üzere şu şekildedir. "Bana tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklıma ve gönlüme yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldim" seçeneği %25,7'lik bir oranla en fazla işaretlenen şık olmaktadır. Bunu %20,8 ile "yaşamış olduğum birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldim", %19,8 ile "anne-babam tasavvufi bir yaşantı sürdüğü için ben de onların yolun-

Tablo-7. Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebeplere Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
1- Yaşamış olduğum birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldim.	21	20,8
2- Bana Tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklıma ve gönlüme yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldim.	26	25,7
3- Eşimin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldim.	13	12,9
4- Anne-babam tasavvufi bir yaşantı sürdürdüğü için ben de onların yolundan devam ediyorum.	20	19,8
5- Çok sevdiğim bir yakınımın ölümü olayı beni çok etkiledi ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldim.	14	13,9
6- Bir takım Sosyal sebeplerden dolayı (sosyal çevre edinmek ve bir gruba ait olma isteği gibi) bu tarz bir yaşantıya yöneldim.	1	1,0
7- Diğer	6	5,9
Toplam	101	100,0

dan devam ediyorum”, %13,9 ile “çok sevdiğim bir yakınımın ölümü olayı beni çok etkiledi ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldim”, %12,9 ile “eşimin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldim”, %1,0 ile “bir takım Sosyal sebeplerden dolayı (sosyal çevre edinmek ve bir gruba ait olma isteği gibi) bu tarz bir yaşantıya yöneldim”, %5,9 ile de açık uçlu seçenek olan “Diğer” şıkkı izlemektedir.

Açık uçlu bırakılan “Diğer” şıkkına yazılmış olan ifadeler şu şekildedir;

“Kötülükleri yaşadım ve gördüm, iyi ve güzeli aradım ve burada bulduğum için.”

“Eşimin desteği ve daha sonra da tasavvufi sohbetlerden huzur bulduğum için.”

“İslâmiyeti tam anlamıyla yaşayabilmek için”

“Ruhen kendimde tasavvufa bir iştîyak gördüğüm için”

“Arkadaşlarımın isteği ile”.

Yetik tarafından yapılan araştırmada da tasavvufi yaşantıya yönelmede en etkili sebepler arasında aile, akraba, dost ve arkadaş ilişkileri ve onların telkinlerinin ve dini incelikleriyle öğrenmek, manen yücelmek ve Allah’ın rızasını kazanmak olduğu tespit edilmiştir.²⁴

%25,7’lik bir orana sahip olan “Bana tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklıma ve gönlüme yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldim”

ifadesi, tasavvufi yaşantı içerisinde bulunan kişilerin sadece kendilerinin bu hayatı sürdürmekle kalmayıp, aynı zamanda başka insanlara da tasavvufi yaşantıya girme yönünde bir takım bilgilendirmede bulunduklarını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda tasavvufi yaşantıya giren kimselerin, başkası tarafından bilgilendirilme ve telkinler neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiklerini göstermektedir. Nitekim insan toplumunda tek başına yaşayan bir varlık değildir ve birbirine bağımlı ve karşılıklı etki içerisinde anne karından başlayarak kalıtsal, çevresel, ailevi ve toplumsal bir etki çemberi altında bireyleşme sürecini tamamlar.²⁵ Ek Tablo-1'e baktığımızda tasavvufi yaşantıya bu şekilde giren kişilerin bu yaşantıya devam etme sebepleri %88,5'lik bir oranla "kendilerini manen daha huzurlu hissetme" durumudur. Bu oran da bize bu bilgilendirme ve telkinlerin denekler üzerinde geçici olarak bir etki veya pişmanlık hissi yaşatmadığını, bilakis onlar tarafından bu yaşantının benimsendiğini ve istenilerek devam ettirildiğini göstermektedir.

Tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında ikinci sırada yer alan "yaşanmış olan birtakım manevi olaylar", "dini tecrübenin"²⁶ bir türü olan "tasavvufi (mistik) tecrübe"nin ön aşamasını ifade etmektedir. Yani bu şekilde tasavvufa yönelen kişiler ön hazırlık süreci diyebileceğimiz bir takım psikolojik süreçleri yaşamaktadırlar. Nitekim meşhur sûfilerin hayat hikayelerinde genellikle harikulade ve ani olaylardan, rüyalardan, gaybdan gelen seslerden vb. bahsedilir. Örnek olarak Bîşr Hafî'nin tevbe edip züht hayatına girmesine vesile olan olayı verebiliriz. Bîşr Hafî bir gün sarhüş bir şekilde yolda yürürken üzerinde besmele yazılı olan bir kağıt parçası bulmuş ve onu alarak güzel kokulu bir hâle getirdikten sonra temiz bir yere koymuştur. O gece rüyasında Cenab-ı Allah kendisine "Ey Bîşr, sen benim adımla hoş kokulu bir hâle getirdin. İzzetime andolsun ki ben de senin adını dünya ve ahirette güzel kokularla kokulandıracağım" diye hitap etmiş ve o zaman Bîşr Hafî tevbe ederek tasavvufi bir yaşantıya girmiştir.²⁷ Bunların şuur altında saklı duran dini eğilimlerinin, günahkârlık veya suçluluk duygularının etkisiyle ortaya çıkan ve kişinin üzerinde son derece etkili olarak onu birdenbire tasavvufa yönelten psikolojik faktörler olduğu ifade edilmektedir.²⁸ Bu ön tecrübeden sonra tasavvufi yaşantının ilerleyen aşamalarında mistik tecrübenin çok çeşitli türleri sûfiler tarafından yaşanabilmektedir.²⁹

Tasavvuf kitaplarında yer alan büyük sûfilerin hayat hikayelerine baktığımızda geçirilen psikolojik süreçleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

25 Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev: K. Şipal, İstanbul 1992, s. 81; Barlas Tolan ve arkadaşları, *Sosyal Psikolojik*, Ankara 1991, s. 80.

26 Çağdaş psikologlar dini tecrübeyi; "Allah'ın alamet, işaret, tezahür ve delillerini sezgisel algılama, vasıtasız doğrudan doğruya kavrama, kutsal ve ilahi kudretle sezgisel ve duygusal ilişki kurma" olarak tanımlarlar. Bkz; Hayatî Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara 1993, s. 131.

27 Kuşeyri, *age.*, s. 119.

28 Peker, *age.*, s.115.

29 "Mistik Tecrübe" ve "Dini Tecrübe" ile ilgili olarak bk. Hökelekli, *age.*, ss. 318-334.

1. Önce insanda ilâhî bir istek ve arzu ile Allah'a yönelme, O'na bağlanma eğilimi kuvvet kazanır. Bu eğilimle tasavvufî yaşantıya girilir.

2. İkinci aşamada ise Allah'ın rızasını kazanmak için O'nun emirleri doğrultusunda hareket etme çabası ağırlık kazanır. Bir taraftan ibadet ve zikre önem verilirken, diğer taraftan nefsin istek ve arzularını bastırma gayret ve düşüncesiyle şahsiyet yeniden şekillenmeye başlar.

3. Dünyaya ait her şeyi gönülden çıkartarak, nefsin istek ve arzularının tasfiyesi tamamlanır ve şahıs Allah'tan başka hiçbir şeye değer vermez duruma gelir ve Allah aşkı kalbini kaplamaya başlar.

4. Zihin bütün düşüncelerden boşaltılmış, kalb Allah aşkı ile doldurulmuştur. Dikkat dış dünyadan çekilmiş, Allah'ta yoğunlaşmıştır. Benliğin ortadan kalkması, Allah'ta yok olması aşamasına gelinmiştir.

5. Benlik tamamen kaybolmuş, kişinin iradesi Allah'ın iradesinde yok olmuştur. Bütün şuur Allah tarafından kaplanmıştır. Sufî artık Allah'ta yok olmuş (fena-fillâh), Allah'la dirilmiştir (bekabillâh).³⁰

Tasavvufî yaşantıya yönelmede etkili olan bir diğer sebep "anne-babam tasavvufî bir yaşantı sürdüğü için ben de onların yolundan devam ediyorum" seçeneğinde belirtildiği gibi ailenin rolüdür. Çocuğun bedenî gelişmesinde olduğu kadar dini gelişmesinde de ailenin rolü oldukça fazladır. Çünkü aile dini inancın ortaya çıkmasında ve oluşmasında etkili olan bir faktördür.³¹ Dolayısıyla dini yaşayışın boyutlarından biri olan tasavvufî yaşantıya yönelmede de anne-babanın yani yaşanılan aile ortamının önemi büyüktür. Fakat burada unutulmaması ve üzerinde önemle durulması gereken bir husus, dini bilgiler aktarılırken, çocuğun ruhi ve zihinsel gelişimine uygun bir metodun kullanılması gerektiğidir.³² Aksi takdirde, çocuk aileden almış olduğu dini bilgileri içselleştiremekte, ilerleyen yaşlarda bir tepki olarak aile tarafından kendisine kazandırılmaya çalışılan dini yaşayışın zıttı bir eğilime yönelebilmektedir. Nitekim Ek Tablo-1'de görüldüğü gibi "Anne babası tasavvufî yaşantı sürdüğü için bu yola devam ettiğini" ifade eden deneklerin %70'i "Ayrıldığında yakın çevresinin tepkisiyle karşılaşmaktan korktuğu" için bu çizgiden ayrılamadıklarını ifade etmektedir. Bu durum da aile tarafından yapılan yönlendirmenin denekler tarafından benimsenmediğini ve içselleştirilemediğini, tamamen ailenin tepkisinden çekinildiği için devam edildiği ve

30 Peker, *age.*, s. 128.

31 Peker, *Din ve Ahlâk Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları*, Samsun 1991, s. 35. Ailenin, çocuğun dini gelişimi üzerindeki önemi ve rolüyle ilgili olarak ayrıca bk. Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, Ankara 1980, s. 89; Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Ankara 1983, s. 46; Mustafa Öcal, *Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara 1991, ss. 75-76.

32 Ali Rıza Aydın, "Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", *OMÜ İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 8, Samsun 1996, s. 215.

uygun bir ortam bulunduğunda bu tercihin terkedileceği sonucunu ortaya koymaktadır. Deneklerin %25,0'ı ise "kendisini mânen daha huzurlu hissettiği için tasavvufi yaşantıya devam ettiğini" ifade etmektedir. Bu sonuçlar ayrıca tasavvufi yaşantının duygu boyutu dikkate alınarak, deneklerin bireysel farklılıklarıyla da izah edilebilir. Kişilik özellikleri ve tasavvufi yaşantıya yönelmeyi konu alan bir başka araştırma ile bu konu daha geniş bir boyutta ele alınarak tartışılabilir.

Araştırma verilerinden elde ettiğimiz sonuçlara göre tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan bir diğer sebep de "çok sevilen bir yakının kaybedilmesi" yani "ölüm" olayıdır. Ölüm'ün bütün insanlar için değişmez bir psikolojik gerçek olduğu kabul edilmekle birlikte, bu olayın yol açtığı davranış tarzlarının ortak tek bir şeklinin varlığını tespit etmek kolay değildir. Bu kişisel tavrın şekillenmesinde de dini, tıbbi, ekonomik ve ideolojik değişik etkiler altında sosyal ve kültürel çevrenin ölümü ele aldığı kavramların, tenkitçi hükümler ve duygusal değerlendirmelerin büyük rolü bulunmaktadır.³³ Konumuzla ilgili olarak ölüm olayı ile tasavvufi yaşantıya yönelme arasındaki ilişkiyi şu şekilde izah etmemiz mümkün olabilir: bir yakını kaybeden kişi bir kez daha ölüm gerçeğiyle yüz yüze gelir ve kültürde pek çok örneği olduğu gibi, Allah'a daha yakın olmanın ve derûni bir dini yaşantının vasıtası olarak tasavvufa yönelir. Aynı şekilde dinin emir ve yasaklarına aykırı hareket eden bir kişi de ölüm ve ahiret gerçeğiyle yüz yüze gelerek suçluluk ve pişmanlık psikolojisi içerisinde ruhi arınmanın bir vasıtası olarak tasavvufi yaşantıya girebilmektedir. Bu şekilde bir ölüm olayından sonra tasavvufi bir yaşantıya yönelme durumunu güvende olma ihtiyacı ile de izah etmek mümkündür. Bu güdünün etkisiyle kişi tasavvuf vasıtasıyla daha derûni bir dini hayata yönelerek kendisi için bir meçhul olan ahiret hayatında kurtuluşa ermeyi umut etmektedir.

Araştırmamızda %12,9'luk bir oranla tasavvufa yönelmede etkili olan bir diğer husus ise "eşin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yönelme"dir. Ek Tablo-1'e baktığımızda "eşinin arzu ve isteğiyle tasavvufi yaşantıya yönelen" deneklerin %84,6'sı bu yaşantıya devam etmelerine gerekçe olarak "kendilerini manen daha huzurlu hissettiklerini" ifade etmektedirler. Dolayısıyla burada tasavvufi yaşantının benimsenmesi ve kabul edilmesi sözkonusudur.

Araştırmamızda elde etmiş olduğumuz verilere göre "bir takım sosyal sebeplerden (sosyal çevre edinmek veya bir gruba ait olma isteği gibi) dolayı tasavvufi yaşantıya" yönelenlerin seviyesi %1,0 düzeyinde oldukça düşüktür. Bu sonuç da bize tasavvufi yaşantıya yönelmede bir gruba aidiyetin önemli bir rolü olamayacağı kanaatine ulaştırmaktadır. Abraham Maslow'a göre her insanda kendini gerçekleştirmeye (self-actualization) yönelik doğuştan gelen bir eğilim vardır. Kendisini

³³ Hökelekli, *age.*, s. 98.; Hayatın devrelerine göre ölümün anlamı ile ilgili olarak bk. Hayati Hökelekli, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi", *UÜ İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 3, c. 3, Bursa 1991, ss. 154-156. Ölüm Psikolojisiyle ilgili olarak ayrıca bk. Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul 2002.

gerçekleştirmiş birey olabilmek için hiyerarşik olarak dizilmiş ihtiyaçlar içinde öncelikle en alt seviyesinde bulunan ihtiyaçların karşılanması gerekir. "Ait olma ve sevgi ihtiyacı" da bu hiyerarşinin üçüncü basamağını oluşturmaktadır.³⁴ Tasavvufî yaşantıya girişte bu motivin etkisinin düşük oluşu, tasavvufî yaşantının duygu boyutunun yüksek oluşundan dolayı olduğu söylenebilir. Nitekim bir gruba aidiyet arzusu, arkadaş grubu, dernek, siyasi parti vb. bir takım sosyal organizasyonlar tarafından tatmine daha açık bir mahiyettedir. Fakat asıl gayesinin dışına çıkarak iktisadi, siyasal ve sosyal bir güç hâline gelen tarikat ve dini cemaatlere bu sebeple katılımların olduğu da bilinen bir gerçektir.³⁵

Tasavvufî yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler ile cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu ve ekonomik düzey değişkenleri arasında yapılan karşılaştırmalarla ilgili çapraz tablolar ve yorumlara ise daha sonra değinilecektir.

Certel'in Erzurum ilinden seçmiş olduğu örneklem grubu üzerinde yaptığı araştırmadan elde ettiği verilere göre tasavvufa yönelişte etkili olan psiko-sosyal nedenler ise şu şekilde tesbit edilmiştir:

1. Daha ileri seviyede bir dini yaşayışı gerçekleştirme arzusu (%34.2)
2. Dini suçluluk ve günahkarlık duygusu (%17.76)
3. Dost, arkadaş ve aile büyüklerinin etkisi (%16.44)
4. Tasavvufun dini kurtuluş için daha emin bir yol olduğu düşüncesi (%13.15)
5. Bir müşşidin himmetine duyulan ihtiyaç (%9.86)
6. Kötü ve günah sayılan alışkanlıkları terketme isteği (%8.55)

Yine araştırmaya katılanlara, bulunmuş oldukları tarikatden beklentileri (ki bunlar aynı zamanda tasavvufa yönelmelerinde etkili olan faktörlerdir) ile ilgili olarak sorulmuş olan soruya verilen cevaplar şu şekildedir:

1. İmanî ve ahlâkî açıdan olgunlaşma arzusu (%41.44)
2. İbadetlere devam edebilme arzusu (%23.68)
3. Dini açıdan bilgi edinme (%18.42)
4. Ruhi sıkıntılardan kurtulma arzusu (%9.2)
5. Samimi bir çevre edinme isteği (%7.23)

Bu beklentilerin gerçekleşip gerçekleşmediğiyle durum ise şu şekildedir: %52.63'ü bütün beklentilerine tatmin edici cevaplar bulmuş, %33.55'i beklentilerinin henüz gerçekleşmediğini fakat bunların zamanla gerçekleşeceğine inanmakta, %5.26'sı beklentilerine çok az cevap bulmuş, %0.66'sı ise beklentisine cevap bulamayarak hayal kırıklığına uğramıştır.³⁶

Certel ve bizim tarafımızdan iki farklı örneklem grubu üzerinde yapılan araş-

34 Duane P. Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, çev. Yasemin Aslay, İstanbul 2001, s. 524; Rita L. Atkinson, *Psikolojiye Giriş*, çev. Yavuz Alogan, Ankara 1996, s. 479.

35 Günay, Ecer, *age.*, s. 284.

36 Hüseyin Certel, *Neden Tasavvuf?, Tasavvufa Yönelişte Etkili Olan Psiko-sosyal Faktörler*, Erzurum 1998, ss. 36-63.

tırmalardan elde edilen veriler de göstermektedir ki tasavvufi yaşantıya yönelmenin temelinde dini-mistik bir duygu ve eğilim söz konusudur. Yani asıl amaç daha derûnî bir dini yaşantı sürebilmektir. Diğer sebeplerin çoğunluğu da bu asıl güdünün gerçekleşmesine hizmet eden destekleyici etkenler olmaktadır. Nitekim insan ruhu varlığın özüyle temasa derin bir hasret duymakta ve bu teması gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Tasavvufi düşünce de, insana bu hasretini dindirmede yardımcı olan ve varlığın özüyle temasın mümkün kılınabileceğini söyleyen bir yaklaşım tarzı sunmaktadır.³⁷

8. Tasavvufi Yaşantıya Girmeden Önceki İbadet Durumları:

Tablo-8. Tasavvufi Yaşantıya Girmeden Önceki İbadet Durumuna Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
1- İbadetlere karşı ilgi ve isteğim yoktu. Namaz da kılmazdım oruç da tutmazdım.	6	5,9
2- Namaz kılmazdım fakat ramazan ayında orucumu tutardım.	37	36,6
3- (Erkekler) Sadece cuma ve bayram namazlarını ve kandil gecelerinde namaz kılardım, ramazanda da orucumu tutardım.	11	10,9
4- (Bayanlar) Sadece kandil geceleri gibi mübarek gün ve gecelerde namazımı kılardım. Ramazanda da orucumu tutardım.	4	4,0
5- Mümkün mertebe tüm ibadetlerimi yerine getirmeye çalışırdım.	43	42,6
Toplam	101	100,0

Tablo-8'de de görüldüğü gibi tasavvufi yaşantıya yönelmeden önceki ibadet durumlarına göre deneklerin dağılımı şu şekildedir; %42,6'sı "mümkün mertebe tüm ibadetlerini yerine getirmeye çalışırdım", %36,6'sı "namaz kılmazdım fakat ramazan ayında orucumu tutardım", %10,9'u "(Erkekler) sadece Cuma ve bayram namazlarını ve kandil gecelerinde namaz kılardım, ramazanda da orucumu tutardım", %5,9'u "ibadetlere karşı ilgi ve isteğim yoktu, namaz da kılmazdım oruç da tutmazdım", %4'ü ise "(Bayanlar) sadece kandil geceleri gibi mübarek gün ve gecelerde namazımı kılardım, ramazanda da orucumu tutardım" seçeneklerini işaretlemişlerdir. Bu tabloya baktığımızda ibadetlerini mümkün mertebe yerine getirmeye çalışan %42,6'nın dışında kalan %57,4'lük oranın ibadetler konusunda gevşek davrandığı görülmektedir. Certel tarafından yapılan araştırmada da tasavvufi yaşantıya yönelmeden önceki dini yaşantısından memnun olmadıklarını ifade eden katılımcıların oranı %80'lerdedir. Bu da tasavvufi ya-

şantıya yönelenlerin daha tatmin edici, derinden duyarak, haz alarak yaşanan bir dini hayatı gerçekleştirmeyi arzuladıklarını göstermektedir.³⁸

Tasavvufi yaşantının ibadetler konusunda herhangi bir değişiklik yapıp yapmadığıyla ilgili olarak tespit ettiğimiz veriler ise aşağıda tablo-9'da görülmektedir.

9. Tasavvufi Yaşantıya Girdikten Sonraki İbadet Durumları

Tablo-9. Tasavvufi Yaşantıya Girdikten Sonraki İbadet Durumuna Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
1- İbadetlerime daha önce de dikkat ettiğim için yine aynen devam ediyorum.	43	42,6
2- Daha önce ibadetlerimi aksatıyordum, fakat şu anda düzenli olarak ibadetlerimi yerine getiriyorum	54	53,4
3- İbadetler konusunda gevşekliğim hl devam ediyor.	4	4,0
Toplam	101	100,0

Tablo-9'a baktığımızda "daha önce ibadetlere ilgi ve isteği olmadığını, fakat şu anda düzenli olarak ibadetlerini yerine getirenlerin" oranı %53,4'dr. Bu durum tasavvufi yaşantının amaçlarıyla doğru orantılıdır. Nitekim tasavvuf vasıtasıyla daha derûni bir dini hayat içerisine giren kişi Allah'a yakın olmanın ve dini daha iyi yaşayabilmenin bir vasıtası olarak ibadetlere yönelmektedir. Ayrıca farz ibadetler kadar sünnet ve nafil ibadetler de büyük bir ehemmiyet kazandığı için dini inancın objektif şekilde dışa yansımalarının bir ifadesi olarak ibadetlerde bir artış gözlenmektedir. Nitekim Yetik'in yaptığı araştırmada da tasavvufi yaşantıya girdikten sonra ibadetler konusunda titizlik ve ibadetleri yerine getirme oranında artış görülmektedir.³⁹

İnsanın inanç, düşünce ve duygu aleminde yaşanılan subjektif olgular, diğer bir deyişle kalplerin derinliklerindeki dini yaşayış ve tecrübeler ibadet vasıtasıyla davranış hâlinde dışa aksetmektedir. Ayrıca insanın dini inanç, duygu, düşünce ve ibadetleri bir bütünlük arz etmektedir. Bu sebeple eğer kişide somut olarak ortaya çıkan hareketler, ibadetler bulunmazsa, onun dini hayatı, soyut duygu ve düşüncelerden ibaret kalır ve bu kalan kısım da artık din olarak nitelendirilemez. Hiç ibadete başvurmayan bir insanın dindarlığı farazi ve hayalidir. Çünkü din ancak kişinin dini duygu ve bilincinin etkilediği davranışlarla var olur. Ayrıca temeldeki inanç faktörü nedeniyle, ibadetle diğer davranışlar arasında da bir bağlantı vardır.

38 Certel, *age.*, s. 30.

39 Erhan Yetik tarafından yapılan araştırmada tasavvufi yaşantı öncesi ve sonrası olmak üzere namaz, oruç, zekat ve hac ibadetlerini yerine getirme durumları arasındaki yapılan karşılaştırmalar-da, tasavvufi yaşantıya girildikten sonra bu ibadetleri yerine getirmede artış olduğu görülmüştür. Bk. Yetik, *age.*, ss. 149-161.

Kişi Allah'a inandıktan sonra, bu inanca bağlı değerler sistemi içinde kendini disipline ederek, kabul ettiği değerlere göre davranışlarını ayarlamaya çalışır.⁴⁰

10. Tasavvufi Yaşantıya Devam Etme Durumları

Tablo-10. Tasavvufi Yaşantıya Devam Etme Durumlarına Göre Dağılım

Seçenekler	Sayı	%
1- Kendimi manen daha huzurlu hissediyorum, o yüzden bu yaşantıda devam ediyorum	75	74,2
2-Ayrıldığımda yakın çevrem tepkisiyle karşılaşmaktan korktuğum için devam ediyorum.	16	15,8
3- Kardeşlik ve sosyal yardımlaşma gibi hususların tasavvufi yaşayış içerisinde olan kişiler arasında daha yoğun bir şekilde yaşandığı için.	3	3,0
4- Dini bilgiler konusundaki eksikliğimi gidermemde bana yardımcı olduğu için.	2	2,0
5- Diğer	5	5,0
Toplam	101	100,0

Tasavvufi yaşantıya devam etmelerinde etkili olan sebeplerin ne olduğu ile ilgili olarak sormuş olduğumuz soruya deneklerin vermiş olduğu cevaplar şu şekildedir. Deneklerin %74,2'ü "kendimi manen daha huzurlu hissediyorum, o yüzden bu yaşantıda devam ediyorum", %15,8'i "ayrıldığımda yakın çevrem tepkisiyle karşılaşmaktan korktuğum için devam ediyorum", %3,0'ı "kardeşlik ve sosyal yardımlaşma gibi hususların tasavvufi yaşayış içerisinde olan kişiler arasında daha yoğun bir şekilde yaşandığı için", %2,0'ı "dini bilgiler konusundaki eksikliğimi gidermemde bana yardımcı olduğu için", %5,0'ı da "Diğer" seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu oranlardan da görüldüğü gibi tasavvufi yaşantı sürenlerin büyük çoğunluğu kendilerini manen huzurlu hissettikleri için bu yaşantıyı sürdürmeye devam etmektedirler. Bu da yaşanan tasavvufi hayatın bireysel anlamda kişilerde beklenen deruni etkiyi yaptığı anlamına gelmektedir. %15,8 oranındaki "yakın çevrenin tepkisiyle karşılaşmaktan dolayı devam edenler" in %15,4'ü Ek Tablo-1'de de görüldüğü gibi "Eşinin isteğiyle tasavvufi yaşantıya girenler"den, %70'i de "anne-babası tasavvufi yaşantının içerisinde olduğu için bu yola devam edenlerden" oluşmaktadır. Bu durum ise bu kişilerin tasavvufi yaşantıyı şuurlu bir şekilde benimsemediklerini, eş veya anne-babanın tepkisinden çekindikleri için bu çizgiden ayrılmadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu kişilerin gerçek manada tasavvufi bir yaşantı sürdürdüğünden bahsedilemez.

⁴⁰ Peker, *Din Psikolojisi*, s. 69. Ayrıca bk. Ali Murat Daryal, *Dini Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri*, İstanbul 1994, ss. 67-75.

11. Cinsiyet ile Tasavvufi Yaşantıya

Yönelmede Etkili Olan Sebeplerin Karşılaştırılması

Tablo-11.Cinsiyet ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebeplere Göre Dağılım

CİNSİYET	Sayı %	Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler							Toplam
		1	2	3	4	5	6	7	
1. Erkek	N	11	16	2	11	5	1	6	52
	%	21,2	30,8	3,8	21,2	9,6	1,9	11,5	100,0
2. Kadın	N	10	10	11	9	9			49
	%	20,4	20,4	22,4	18,4	18,4			100,0
Toplam	N	21	26	13	20	14	1	6	101
	%	20,8	25,7	12,9	19,8	13,9	1,0	5,9	100,0

X^2 : 15,931 SD: 6 P: ,014 $P < 0.05$

Seçenekler:

Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler:

- Yaşamış olduğum birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldim.
- Bana Tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklıma ve gönlüme yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldim.
- Eşimin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldim.
- Anne-babam tasavvufi bir yaşantı sürdüğü için ben de onların yolundan devam ediyorum.
- Çok sevdiğim bir yakınının ölümü olayı beni çok etkiledi ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldim.
- Bir takım Sosyal sebeplerden dolayı (sosyal evre edinmek ve bir gruba ait olma isteği gibi) bu tarz bir yaşantıya yöneldim.
- Diğer

Cinsiyet durumu ile tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında yapmış olduğumuz karşılaştırma yukarıdaki tablo'da görülmektedir. Bu tabloya göre cinsiyet durumu ile tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı sözkonusudur. Yani cinsiyet farkı tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebeplerin farklılaşmasında bir anlam ifade etmektedir. Chi-kare sonuçları da bu anlamlılığı desteklemektedir. Buna göre erkeklerin %30,8'i en yüksek oranda "kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklıma ve gönlüme yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %21,2'si ise "yaşamış olduğu birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" ve yine %21,2'si "anne-babası tasavvufi bir yaşantı sürdüğü için kendisinin de onların yolundan devam ettiğini", %11,5'i "Diğer" sebeplerden dolayı, %9,6'sı "ok sevdiği bir yakınının ölümü olayının kendisini çok etkilediği ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %3,8'i

"eşinin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" %1,9'u ise "birtakım sosyal sebeplerden dolayı" tasavvufi yaşantıya yöneldiğini ifade etmektedirler.

Kadınlar arasında tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebeplerin dağılımı ise şu şekildedir: %22,4'ü "eşinin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %20,4'ü "yaşamış olduğu birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" ve yine %20,4'ü "kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklına ve gönlüne yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %18,4'ü "anne-babası tasavvufi bir yaşantı sürdüğü için kendisinin de onların yolundan devam ettiğini", ve yine %18,4'ü "çok sevdiği bir yakınının ölümü olayının kendisini çok etkilediği ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" ifade etmektedir.

Eşinin isteği ile tasavvufi yaşantıya yönelen erkeklerin %3,8, kadınların ise %22,4 ile ilk sırada yer alması erkek egemen bir kültür için şaşırtıcı olmayan bir sonuçtur. Toplumda kadın ve erkeğe biçilen farklı rollerin, onların dine yönelmelerindeki farklılaşmada oldukça etkili olduğunu gösteren pek çok çalışma mevcuttur.⁴¹ Nitekim kız çocukları büyüklerinin sözünü dinlemeleri, yaramazlık yapmamaları ve hanım hanımcık olmaları yönündeki telkinlerle yetiştirilmektedir. Anne ve babasının sözünden çıkmadan hanım hanımcık yetişen bir kız çocuğu daha sonraki yıllarda aynı itaat ve teslimiyeti eşlerine göstermekte ve pek çok davranışı onların tercihlerine göre gerçekleştirmektedir denilebilir. Ayrıca evlilik olayında kadınların erkeklere oranla daha fazla duygusal yoğunluk yaşadığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla bu duygusal bağlılık kadını eşi tarafından kolay bir şekilde manüple edilebilecek duruma getirmektedir ve bu şekilde eşi tarafından kendisinden istenen tasavvufi bir yaşantıya kadın daha kolay bir şekilde yönelmektedir denilebilir. Yine çok sevdiği bir yakınının ölümünden etkillenme oranının kadınlarda erkeklerden daha yüksek oluşu kadınların duygusal olarak ölüm olayından daha fazla etkilendiğini göstermektedir.

Dine yönelmede cinsiyet farkıyla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Din Psikolojisinde, dinde cinsiyet farklılıklarını izah etmek için geliştirilen iki ana teori vardır. Birinci grup teoriler, kadın ve erkekler arasında dine karşı farklı tepkilerin şekillenmesine neden olan çevresel ve sosyal etkenler üzerine odaklanmıştır. İkinci grup teoriler ise kadın ve erkek arasındaki farkı ortaya koyan kişisel veya ferdî psikolojik karakteristikler üzerine odaklanmıştır.⁴² Bu konudaki tecrübi araştırmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Yaygın kanaat ise salt cinsiyet farkından ziyade, kadın ve erkeğin, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, kültürel vb. pek çok sebeplerin etkisiyle dine karşı farklı tutumlar takındığı

41 J. Francis Leslie, "The Psychology of Gender Differences in Religion: A Review of Empirical Research", *Religion*, Yıl: 1997, S. 27, ss. 87-89.

42 Leslie, agm., s. 81.

yönündedir. Örneğin kadınların iş hayatına atılmadığı geleneksel toplum yapısında evde kalan kadın tasavvufi yaşantıyı sürdürmeye daha uygun bir ortam bulabilirken (rneğin farz, sünnet ve nafile ibadetlerini daha rahat yerine getirebilmektedir), sanayi toplumunda iş hayatına atılan kadın tasavvufi yaşantı açısından uygun bir ortam bulamayacaktır. Böylece kadın ve erkeğin dini ve tasavvufi yaşantıya yönelmelerinde bireysel psikolojik farklılıkların yanında toplum içinde sahip olmuş oldukları roller de etkin bir hâle gelmektedir.

12. Yaş Durumu ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede

Etkili Olan Sebeplerin Karşılaştırılması

Tablo-12.Yaş Durumu ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebeplere Göre Dağılım

YAş	Sayı %	Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler*							Toplam
		1	2	3	4	5	6	7	
18-25 Yaş	N	17	18	1	9	4		2	51
	%	33,3	35,3	2,0	17,6	7,8		3,9	100,0
25-40 Yaş	N	4	8	12	11	10	1	4	50
	%	8,0	16,0	24,0	22,0	20,0	2,0	8,0	100,0
Toplam	N	21	26	13	20	14	1	6	101
	%	20,8	25,7	12,9	19,8	13,9	1,0	5,9	100,0

χ^2 : 25,632 SD: 6 P: ,000 $P < 0.05$

Tablo-12'ye göre yaş durumu ile tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı sözkonusudur. Yani yaş farkı tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebeplerin farklılaşmasında bir anlam ifade etmektedir. Chi-kare sonuçları da bu anlamlılığı desteklemektedir.

Buna göre 18-25 yaş grubundakilerin %35,3' en yüksek oranda "kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklına ve gönlüne yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %33,3' "yaşamış olduğu birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %17,6'sı "anne-babası tasavvufi bir yaşantı sürdüğü için kendisinin de onların yolundan devam ettiğini", %7,8'i "ok sevdiği bir yakınının ölümü olayının kendisini çok etkilediği ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %3,9'u "Diğer" sebeplerden dolayı tasavvufi yaşantıya yöneldiğini ifade etmektedir.

25-40 yaş grubu arasında tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebeplerin dağılımı ise şu şekildedir: %24,' "eşinin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %22'si "anne-babası tasavvufi bir yaşantı sürdüğü için kendisinin de on-

* İlgili seçenekler Tablo-11'de verilmiştir.

ların yolundan devam ettiğini", %20'si "çok sevdiği bir yakınının ölümü olayının kendisini çok etkilediği ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %16'sı "kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklına ve gönlüne yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" %8'i "yaşamış olduğu birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" ve yine %8'i "Diğer" sebeplerden dolayı, %2'si ise "birtakım sosyal sebeplerden dolayı" tasavvufi yaşantıya yöneldiğini ifade etmektedirler.

Bu tabloda en çok dikkati çeken husus 25-40 yaş döneminde, çok sevilen bir yakının ölümü olayı ile tasavvufi yaşantıya yönelme olgusu %20 ile oldukça yüksek bir değere sahipken, 18-25 yaş döneminde bu oran %7,8'e düşmektedir. Orta yaş devresi insan hayatının kritik bir dönüm noktasıdır. Birey hiçbir bakımdan artık eskisi gibi olmadığını anlamaya başlar. Birey hayatta yaptığı işler hakkında kendi kendine hesap verme durumuna düşer. İçinde bulunduğu bu çatışma ve huzursuzluklardan kurtulmak için kişi bu dönemde dine karşı daha fazla ilgi duymaya başlar.⁴³ Her geçen gün ölüme biraz daha yaklaştığını düşünen yetişkin sevilen, bir yakınının ölüm olayı ile de bu durumla tekrar yüz yüze gelmekte ve çatışma yaratan bu durumdan kurtulmak için Allah'a daha iyi kul olabilmenin bir vasıtası olarak tasavvufa yönelmektedir. Gençler ise ölümü kendilerine uzak gördükleri için bu manada ölüm olayından etkilenme durumları daha düşük olduğu görülmektedir.

Ayrıca orta yaş döneminin bir diğer özeliği de, dini hayatın ve onun insanı yönettiği hedeflerin, bazı kimseler için giderek artan bir taleple arzu konusu hâline gelmesidir. Tasavvufi hidayetlerin özellikle bu dönemin başlarında ortaya çıkması sıradan bir dini hayatın ötesinde daha deruni tecrübeler elde etmeye duyulan ilgi dikkat çekici bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, birçok kişi sade bir dini yaşamdan dini arzusunun üstün olduğu davranışa doğru gelişme göstermekte veya daha içten tasavvufi bir hayata geçiş yapmak istemektedir. Böylece, aslında dindar olan şahıs, daha güçlü ve daha sürekli bir şekilde dini tecrübelerle sahip olmaya başlamaktadır. Bu durum onu dini ilgisi, keşf ve müşahadeyi arzulayan bir dini hayata yöneltmektedir.⁴⁴

13. Evli veya Bekar Olma Durumu ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebeplerin Karşılaştırılması

Medeni durum ile tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında yapmış olduğumuz karşılaştırma aşağıdaki tablo'da görülmektedir. Tablo-13'e göre medeni durum ile tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler

⁴³ Peker, *age.*, s. 111; Ayrıca bk. Hökelekli, "Ölümle İlgili Tutumlar ve Dini Davranış", *İslami Araştırmalar*, S. 2, c. 5, Nisan 1991, s. 87.

⁴⁴ Hökelekli, *age.* ss. 285-286.

arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı sözkonusudur. Yani medeni durum farkı tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebeplerin farklılaşmasında bir anlam ifade etmektedir. Chi-kare sonuçları da bu anlamlılığı desteklemektedir.

Tablo-13.Evli veya Bekar Olma Durumu ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebeplere Göre Dağılım

MEDENİ DURUM	Sayı %	Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler*							Toplam
		1	2	3	4	5	6	7	
Evli	N	2	10	12	12	11	1	4	52
	%	3,8	19,2	23,1	23,1	21,2	1,9	7,7	100,0
Bekar	N	20	16		8	3		2	49
	%	40,8	32,7		16,3	6,1		4,1	100,0
Toplam	N	21	26	13	20	14	1	6	101
	%	20,8	25,7	12,9	19,8	13,9	1,0	5,9	100,0

X²: 31,431 SD: 6 P: ,000 P< 0.05

Tablo'ya göre evli olanların %23,1'i "eşinin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" ve yine %23,1'i "anne-babası tasavvufi bir yaşantı sürdürdüğü için kendisinin de onların yolundan devam ettiğini", %21,2'si "çok sevdiği bir yakınının ölümü olayının kendisini çok etkilediği ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %19,2'si "kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklına ve gönlüne yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %7,7'si "Diğer" seçeneğini, %3,8'i "yaşamış olduğu birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %1,9'u ise "birtakım sosyal sebeplerden dolayı" tasavvufi yaşantıya yöneldiğini ifade etmektedirler.

Bekâr olanlar arasında tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebeplerin dağılımı ise şu şekildedir; %40,8'i "yaşamış olduğu birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %32,7'si "kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklına ve gönlüne yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini", %16,3'ü "anne-babası tasavvufi bir yaşantı sürdürdüğü için kendisinin de onların yolundan devam ettiğini", %6,1'i "çok sevdiği bir yakınının ölümü olayının kendisini çok etkilediği ve bu olaydan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" ifade etmektedir. %4,1'i de "Diğer" seçeneğini işaretlemişlerdir.

Burada dikkati çeken husus, evli kimselerde eş, anne-baba etkisi gibi sebeplerin tasavvufi yaşantıya yönelmede daha ağırlıklı olmasıdır. Evlilikle birlikte anne-baba ölmanin kişiye yüklediği sorumlulukların hissedilmesiyle kişi de dine karşı bir ilgi uyanmaya başlamaktadır. Bunun önemli bir sebebi, çocukları iyi ye-

* İlgili seçenekler Tablo-11'de verilmiştir.

tıstirmek, onlara iyi örnek olmak arzusu olabilir. Ayrıca ilerleyen yaşla birlikte kişi gerek kendi benliği, gerekse çevresi ile hesaplaşmakta, aynı zamanda hayatın genel bir muhasebesini yapmaktadır. Bütün bu süreçler, birçok sıkıntı ve bunallımla birlikte, “şuur genişlemesi”ne yol açan tecrübeler hâlini almaktadır. Bu bakımdan kişi bu dönemde dini gerçeği derinden kavramaya başlayarak kendine maletmeye ve içselleştirmeye yönelmektedir.⁴⁵

14. Tahsil Durumu ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede

Etkili Olan Sebeplerin Karşılaştırılması

Tahsil durumu ile tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında yapmış olduğumuz karşılaştırma Tablo-14’de görülmektedir. Bu Tabloya göre tahsil durumu ile tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı sözkonusudur. Yani tahsil farkı, tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebeplerin farklılaşmasında bir anlam ifade etmektedir. Chi-kare sonuçları da bu anlamlılığı desteklemektedir.

Tablo-14. Tahsil Durumu ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebeplere Göre Dağılım

TAHSİL DURUMU	Sayı %	Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler*							Toplam
		1	2	3	4	5	6	7	
İlköğretim	N	4	4	13	9	5	1	2	38
	%	10,5	10,5	34,2	23,7	13,2	2,6	5,3	100,0
Ortaöğretim	N	2	5		4	4		1	16
	%	12,5	31,3		25,0	25,0		6,3	100,0
Üniversite Öğrencisi	N	9	9		4	2		2	26
	%	34,6	34,6		15,4	7,7		7,7	100,0
Üniversite Mezunu	N	6	8		3	3		1	21
	%	28,6	38,1		14,3	14,3		4,8	100,0
Toplam	N	21	26	13	20	14	1	6	101
	%	20,8	25,7	12,9	19,8	13,9	1,0	5,9	100,0

χ^2 : 37,777 SD:18 P: ,004 $P < 0,05$

Tablo-14’e baktığımızda “eşinin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldiğini” ifade edenlerin oranı ilköğretim mezunları arasında %34,2’lik bir oranla birinci sırada yer almaktadır. Tabloda dikkat çeken husus ise ortaöğretim, üniversite öğrencisi ve üniversite mezunları arasında bu sebepten dolayı tasavvufi yaşantıya

⁴⁵ Hökelekli, *age.*, s. 283.

* İlgili seçenekler Tablo-11’de verilmiştir.

yönelenlerin olmayışıdır. Buradan eēitim durumu düşük eşlerin birbirlerinden etkilenme oranlarının daha yüksek olduēu sonucuna ulaşabiliriz.

Tablo'da dikkati çeken bir diēer husus ise "kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklıma ve gönlüme yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya ynelildiēini" ifade edenlerin oranı ilköēretim mezunlarından niversite mezunlarına doēru artan bir trend göstermesidir. Bu seçenek ilköēretim mezunları arasında %10,5, ortaēretim mezunları arasında %31,3, niversite ērencileri arasında %34,6, niversite mezunları arasında ise %38,1'lik bir orana sahiptir. Bu durum ise eēitim düzeyi yüksek kişilerin, bilgilendirilme yoluyla yapılan iletişimden daha yüksek düzeyde etkilendiēi ve doēru bulduēu takdirde bunu kabul etme oranının yüksek olabileceēi yorumunu yapmamızı saēlamaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar zeka ve eēitim düzeyi yüksek kişilerin mantıklı bir şekilde temellendirilerek yapılan propagandayı, zeka ve eēitim düzeyi düşük kişilerden daha yüksek oranda kabul ettiēini göstermektedir.⁴⁶

Ayrıca "yaşamış olduēu birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya ynelildiēini" ifade edenler niversite ērencileri arasında %34,6 ve niversite mezunları arasında %28,6'lık oranlarla ikinci sırada yer alırken, ilköēretim ve ortaēretim mezunları arasında bu durumun dördüncü sırada yer almış olmasıdır. Burada eēitim düzeyi arttıkça dini tecrübenin bir boyutu olan "mistik tecrübenin" daha yoēun bir şekilde yaşandığı ve bu kişilerin tasavvufi yaşayışı daha şuurlu bir şekilde yaşamaya çalıştıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

"Birtakım sosyal sebeplerden dolayı" tasavvufi yaşantıya ynelildiēini ifade edenlerin %2,6'lık çok küçük bir oranla ilköēretim mezunları arasında olması, ortaēretim, niversite ērencileri ve niversite mezunları arasında ise bu tarz bir yönelmenin hiç bulunmaması yukarıdaki yorumumuzu doērular mahiyettedir.

15. Gelir Düzeyi ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede

Etkili Olan Sebeplerin Karşılaştırılması

Tablo-15'de de grldēu gibi gelir düzeyi ile tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı söz konusu deēildir. Yani ekonomik düzey farklılıkları, tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebeplerin farklılaşmasında bir anlam ifade etmemektedir. Chi-kare sonuçları da bunu desteklemektedir.

Daha önce de belirttiēimiz gibi tasavvufi yaşantı temelde dini-mistik bir duygu ve eēilimin bir ürünüdür. Dolayısıyla ekonomik farklılıkların insanların dini duygu ve düşünceleri, dolayısıyla da tasavvufi yaşantıya yönelmeleri üzerinde belirgin bir etkisinin olmaması gayet tabiidir.

Tablo-15. Tahsil Durumu ile Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebeplere Göre Dağılım

GELİR DÜZEYİ	Sayı %	Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler*							Toplam
		1	2	3	4	5	6	7	
Çok Düşük	N				2				2
	%				100,0				100,0
Düşük	N	3	3		2	1			9
	%	33,3	33,3		22,2	11,1			100,0
Orta	N	9	14	13	12	7	1	5	61
	%	14,8	23,0	21,3	19,7	11,5	1,6	5,8	100,0
Orta Üstü	N	9	9		4	6		1	29
	%	31,0	31,0		13,8	20,7		3,4	100,0
Toplam	N	21	26	13	20	14	1	6	101
	%	20,8	25,7	12,9	19,8	13,9	1,0	5,9	100,0

$X^2: 24,110$ $SD: 18$ $P: ,151$ $P > 0,05$

Sonuç

Tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler üzerine yapmış olduğumuz araştırmadan elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür;

1. Araştırmamıza katılan örneklem grubu cinsiyet, yaş ve medeni durumları açısından yaklaşık olarak eşit sayıdadır (bkz; Tablo-1, Tablo-2, Tablo-3). Tahsil durumları açısından baktığımızda Üniversite öğrencileri ve üniversite mezunlarının toplamı %46,5'lik bir oranla en yüksek seviyededir. Bunu ilköğretim mezunları (%37,6) ve ortaöğretim mezunları (%15,8) izlemektedir (bkz; Tablo-4). Gelir durumu açısından baktığımızda ise %60,4'lük bir oranla en fazla orta ekonomik seviyede olanlardan oluşmaktadır.

2. Tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler açısından baktığımızda "kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklına ve gön-lüme yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" ifade edenlerin oranı %25,7'lik bir oranla en yüksek düzeydedir. İkinci sırada ise %20,8'lik bir oranla "bir takım manevi olaylar neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini" ifade edenler bulunmaktadır. (bkz; Tablo-7) Bu sonuçlar "Bir takım manevi olaylar yaşama ile tasavvufi yaşantı hakkında bilgilendirilme neticesinde tasavvufi yaşantıya yönelenlerin genel oranı yüksektir" şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

3. "Sosyal çevre edinmek ve bir gruba ait olma isteği" gibi sebeplerden dolayı tasavvufi yaşantıya yönelenlerin oranı %1,0 seviyesinde kalmıştır. (bkz; Tablo-7)

* İlgili seçenekler tablo-11'de verilmiştir.

Bu sonuç da “sosyal evre edinmek ve bir gruba ait olma isteğiyle tasavvufi yaşantıya yönelenlerin genel oranının düşüktür” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

4. Araştırmada elde etmiş olduğumuz verilerden ortaya çıkan bir diğer sonuç ise ibadetler açısından tasavvufi yaşantıya girmeden önceki durum ile tasavvufi yaşantıya girdikten sonraki durum arasında bir farklılaşmanın ortaya çıkmasıdır. Buna göre tasavvufi yaşantıya girmeden önce ibadetlerini aksatan veya bu konuda ilgisiz kalanların oranı %58 seviyelerindeyken, tasavvufi yaşantıya girdikten sonra bu oran %4’e düşmektedir. (bkz; Tablo-8 ve Tablo-9). Bu sonuç da “Tasavvufi yaşantıdan önce ibadetlere karşı ilgisiz kalan kişiler, tasavvufi yaşantıyı benimsedikten sonra ibadet durumlarında bir artış olmaktadır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

5. Araştırmadan elde ettiğimiz bir diğer sonuç ise; eşinin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yönelme kadınlarda %22,4 ile ilk sırada yer alırken, bu durum erkeklerde %3,8 ile sonlarda yer almaktadır(bkz; Tablo-11). Bu sonuç da “eşin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yönelmede kadınlara oranı erkeklerden daha fazladır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

6. Araştırmamızda elde ettiğimiz sonuçlara göre “sevilen bir yakının ölümünden dolayı” tasavvufi yaşantıya yönelmede 25-40 yaş grubundaki deneklerin %20,0’lık değere sahip olmalarıdır. Bu etken bu yaş döneminde tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili olan sebepler arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Aynı sebep 18-25 yaş grubundaki deneklerde ise %7,8’lik bir değere sahiptir (bkz; Tablo-12). Bu sonuç ise “Tasavvufi yaşantıya yönelmede sevilen bir yakının ölümü olayının 25-40 yaş grubunu, 18-25 yaş grubundan daha fazla etkilemektedir” şeklindeki hipotezimizi kısmen doğrulamaktadır.

7. Araştırmamızda elde edilen verilere göre tasavvufi yaşantıya yönelmede etkili sebepler arasında “kendisine tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklına ve gönlüne yatması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldiğini” ifade edenlerin oranı % niversite ğrencilerinde %34,6, niversite mezunlarında ise %38,1 ile en yüksek seviyededir. Bu durum ilköğretim mezunlarında %10,5, ortaöğretim mezunlarında ise 31,3 oranındadır (bkz; Tablo-14). Bu sonuç da “Tahsil durumu yüksek olan kişilerde bilgilendirme yoluyla tasavvufa yönelme tahsil durumu düşük kişilere oranla daha fazladır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Ek Tablo-1

Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler İle Tasavvufi Yaşantıyı Sürdürmede Etkili Olan Sebeplerin Karşılaştırılması

TASAVVUFİ YAŞANTIYA YÖNELMEDE ETKİLİ OLAN SEBEPLER	Sayı	Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler						Toplam
	%	1	2	3	4	5	6	
1	N %	20 95,2				1 4,8		21 100,0
2	N %	23 88,5		1 3,8	1 3,8		1 3,8	26 100,0
3	N %	11 84,6	2 15,4					13 100,0
4	N %	5 25,0	14 70,0	1 5,0				20 100,0
5	N %	14 100,0						14 100,0
6	N %	1 100,0						1 100,0
7	N %	1 16,7		1 16,7	1 16,7		3 50,0	6 100,0
Toplam	N %	75 74,3	16 15,8	3 3,0	2 2,0	1 1,0	4 4,0	101 100,0

χ^2 : 113,101 SD:30 P: ,000 P< 0.05

Seçenekler:

Tasavvufi Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Sebepler:

- Yaşamış olduğum birtakım manevi olaylardan sonra tasavvufi yaşantıya yöneldim.
- Bana Tasavvufi yaşantı hakkında bilgi verilmesi ve bunların aklıma ve gönlüme yatar-
ması neticesinde tasavvufi yaşantıya yöneldim.
- Eşimin isteğiyle tasavvufi yaşantıya yöneldim.
- Anne-babam tasavvufi bir yaşantı sürdürdüğü için ben de onların yolundan devam
ediyorum.
- Çok sevdiğim bir yakınımın ölümü olayı beni çok etkiledi ve bu olaydan sonra
tasavvufi yaşantıya yöneldim.
- Bir takım Sosyal sebeplerden dolayı (sosyal çevre edinmek ve bir gruba ait olma is-
teği gibi) bu tarz bir yaşantıya yöneldim.
- Diğer

Tasavvufi Yaşıntıyı Sürdürmede Etkili Olan Sebepler:

1. Kendimi manen daha huzurlu hissediyorum, o yüzden bu yaşıntıda devam ediyorum
2. Ayrıldığımda yakın çevrem tepkisiyle karşılaşmaktan korktuğum için devam ediyorum.
3. Kardeşlik ve sosyal yardımlaşma gibi hususların tasavvufi yaşıntı içerisinde olan kişiler arasında daha yoğun bir şekilde yaşandığı için.
4. Dini bilgiler konusundaki eksikliğimi gidermemde bana yardımcı olduğu için.
5. Diğer

Abstract

The Effective Psycho-social Reason's of The Tendency Towards Sûfism

We can neither abstract individuals' life and society from religion, nor think Sûfism different from it. From this fact I search in this article "The effective psycho-social reason's of the tendency towards Sûfism". It is a reality that religious-mystical sensation and tendency is the basis of Sûfism. Therefore examining the effective reasons of the tendency towards Sûfism around this main idea is the best proper approach. Here it is investigated these reasons upon 101 test subjects in Corum city using a statistical software namely SPSS.

BİBLİYOGRAFYA

- ADLER, Alfred, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev: K. Şipal, Say Yayınları, İstanbul 1992.
- AFİFÎ, Ebu'l-Alâ, *Tasavvuf, İslâm'da Manevî Hayat*, çev: Ekrem Demirli, Abdullah Kartal, İz Yay., İstanbul 1996.
- ALTINTAŞ, Hayrani, Erzurum-Hasankaleli İbrahim Hakkı, *Marifetnâme'de Tasavvuf*, Cimtay Matbaası, İstanbul 1981.
- ATEŞ, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, Pars Matbaası, Ankara t.y.
- ALTINTAŞ, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Ü. İlahiyat F. Yay., 2. baskı, Ankara 1991.
- ARMANER, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, Ankara 1980.
- ATKINSON, Rita L., *Psikolojiye Giriş*, çev: Yavuz Alogan, Arkadaş Yay., Ankara 1996.
- ATTAR, Feriduddîn, *Tezkiretü'l-Evlîyâ*, çev: Süleyman Uludağ, Erdem Yay., İstanbul 1991.
- AYDIN, Ali Rıza, "Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", *Ondokuz Mayıs Üni. İlb. Fak. Dergisi*, S. 8, Samsun 1996.
- AYDIN, Ferit, *Tarikatta Râbita ve Nakşibendilik*, Ekin Yay., İstanbul 1996.
- AYDIN, Hüseyin, *Muhâsibinin Tasavvuf Felsefesi*, Pars Yay., Ankara 1976.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997.
- CERTEL, Hüseyin, *Neden Tasavvuf?, Tasavvufta Yönelişte Etkili Olan Psiko-sosyal Faktörler*, Akademik Araştırmalar, Erzurum 1998.
- DARYAL, Ali Murat, *Dini Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri*, İFAV, İstanbul 1994.
- EGEMEN B. Ziya, *Din Psikolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1952.

el-HUCVİRÎ, Ali b. Osman, *Keşfu'l-Mahcûb: Hakikat Bilgisi*, çev: Süleyman Üludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1982.

et-TÜSÎ, Ebû Nasr Serrâc, *el-Lûmâ*, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat 1960.

GÖZÜTOK, Şakir, *Tasavvuf'ta Şahsiyet Eğitimi*, Seha Yayınları, İstanbul 1996.

GUÉNON, Rene, *İslâm Manevîyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış*, çev; Mahmut Kanık, İnsan Yay., İstanbul 1989.

GÜNAY, Ünver, Ecer, A. Vehbi, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Erciyes Üni. Yayınları, Kayseri 1999.

HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV. Yay., Ankara 1993.

_____, "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, Cilt: 3, Bursa 1991.

_____, "Ölümle İlgili Tutumlar ve Dini Davranış", *İslâmî Araştırmalar*, S: 2, c.: 5, Nisan 1991.

KÂĞITÇIBAŞI, Çiğdem, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yay., 10. bsk., İstanbul 1999.

KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul 1995.

KARACA, Faruk, *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yay., İstanbul 2002.

KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Bilim Yay., Ankara 1986.

KUŞEYRÎ, Abdulkerim, *Kuşeyri Risalesi*, çev: Süleyman Üludağ, 3. baskı, İstanbul 1991.

LESLIE, Francis J., "The Psychology of Gender Differences in Religion: A Review of Empirical Research", *Religion*, Yıl: 1997, Sayı: 27

OCAK, Ahmet Yaşar, *Türk Sûfiliğine Bakış*, İletişim Yay., İstanbul 1996.

ÖCAL, Mustafa, *Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, T.D.V.Yay, Ankara 1991.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İstanbul 1979.

_____, *Tasavvufun Rubu ve Tarikatlar*, Sidre Yayıncılık, İstanbul 1988.

PEKER, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Sönmez Matbaası, Samsun 1993.

_____, *Din ve Ablâk Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları*, Eser Matbaası, Samsun 1991.

SCHULTZ, Duane P., *Modern Psikoloji Tarihi*, çev: Yasemin Aslay, Kaknüs Yay., İstanbul 2001.

TAHRALI, Mustafa, "Fransız Müslüman Abdülvâhid Yahyâ (Rene Guénon)ın Eserinde Tasavvuf ve Mistisizm Farkı", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ekim 1981, Yıl: 10, Sayı: 4.

TOLAN, Barlas ve arkadaşları, *Sosyal Psikolojik*, Adım Yayıncılık, Ankara 1991.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1996.

USTA, Niyazi, *Menzil Nakşılığı, Sosyolojik Bir Araştırma*, Töre Yayınları, Ankara 1997.

YAVUZ, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, D.İ.B.Yay., Ankara 1983.

_____, "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", *AÜF Dergisi*, Sayı: 5, Erzurum 1982.

YETİK, Erhan, *Tarikatlar ve Dinî Hayat*, Kardeşler Matbaası, Samsun 1996.